

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 29 (2023)
ISSN 2028-2677, s. 95-120
DOI: 10.37055/sbn/173157

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 29 (2023)
ISSN 2028-2677, pp. 95-120
DOI: 10.37055/sbn/173157

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

ZAPOBIEGANIE I ZWALCZANIE FAŁSZERSTW ŚRODKÓW PŁATNICZYCH W POLSCE

PREVENTING AND FIGHTING CURRENCY COUNTERFEITING IN POLAND

Izabela Mucha

ORCID: 0000-0003-2859-7729

Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie

Abstrakt. Fałszerstwo istnieje od tysiącleci. Dokonywane jest przez różne grupy społeczne na różnych etapach w obrocie gospodarczym, ale zawsze w jednym celu – korzyści majątkowej. Skali przestępstwa nie da się dokładnie określić ze względu na stałą ewolucję metod fałszerskich, które często idealnie odwierciedlają oryginał. Główny problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: jaki jest poziom świadomości społeczeństwa w odniesieniu do problemu fałszowania pieniędzy? W związku z powyższym, zasadniczym celem przeprowadzonych badań uczyniono określenie poziomu tejże świadomości. Na wstępnym etapie badań przyjęto hipotezę badawczą w postaci przypuszczenia, że uczestnicy obiegu gotówkowego w większości nie sprawdzają autentyczności otrzymywanych banknotów, co ułatwia działania przestępców. Udzieleniu odpowiedzi na pytanie stanowiące główny problem badawczy oraz weryfikacji przyjętej hipotezy posłużyło zastosowanie szeregu metod badawczych, zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. Analiza i synteza wykorzystane zostały do ustalenia aktualnego stanu wiedzy w zakresie stosowanych przez emitenta zabezpieczeń na banknotach metod fałszowania pieniędzy oraz systemu zwalczania przestępczości związanej z fałszowaniem środków płatniczych. Badania empiryczne przeprowadzone zostały z zastosowaniem metody sądów i opinii, z wykorzystaniem narzędzia badawczego - kwestionariusza ankiety.

Słowa kluczowe: fałszerstwo, system zwalczania, zapobieganie fałszerstwom, środki płatnicze, bezpieczeństwo wewnętrzne

Abstract. Counterfeiting has been around for millennia. It is carried out by various social groups at various stages in economic turnover, but always for one purpose - financial gain. The scale of the crime cannot be precisely determined due to the constant evolution of forgery methods, which often perfectly reflect the original. The main research problem was formulated as a question: what is the level of society's awareness of the problem of counterfeiting money? Due to the above, the main goal of the research was to determine the level of this awareness. At the initial stage of the research, a research hypothesis was adopted in the form of the assumption that most cash circulation participants do not check the authenticity of

the received banknotes, which makes it easier for criminals to act. A number of research methods, both theoretical and empirical, were used to answer the question constituting the main research problem and to verify the adopted hypothesis. Analysis and synthesis were used to determine the current state of knowledge in the field of counterfeiting methods of counterfeiting money used by the issuer of security features on banknotes and the system for combating crime related to counterfeiting of means of payment. Empirical research was carried out using the judgments and opinions method, using a research tool - a survey questionnaire.

Keywords: counterfeiting, anti-counterfeiting system, means of payment, internal security

Wprowadzenie

Odkąd formą wymiany gospodarczej – towarów i usług – został pieniądź, oszustwa i fałszerstwa już na etapie jego produkcji rozpowszechniły się na całym świecie. Niezależnie od rodzaju środka płatniczego i jego zabezpieczeń, sprawcy na bieżąco opracowują wyszukane metody fałszerstw, w każdym przypadku charakteryzujące się niskim kosztem w stosunku do zysków. Już w starożytności, przy wybijaniu monet, do szlachetnego kruszcu (srebra, złota) dodawano tańszy (np. mosiądz) lub opiólowywano je oszczędzając materiał. Rozwój tego przestępstwa pod względem skali i metod datować można na rok 1691, kiedy pojawiły się pierwsze pieniądze papierowe. Początkowo banknoty nie posiadały zabezpieczeń, więc ich fałszowanie nie było niczym skomplikowanym – pieniądze drukowano na zwykłym papierze i podrabiano podpisy osób uprawnionych. Obecnie jest to proces bardziej złożony i precyzyjny. Fałszerstwom sprzyja rozwój technologii, przez co odróżnienie podrobionego banknotu, monety lub innego środka płatniczego, dla przeciętnego uczestnika obrotu jest praktycznie niemożliwe.

Globalizacja, otwarte granice to jedne z wielu ogniw powodujących wzrost zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa związanego z fałszerstwem środków płatniczych. Przestępstwo to uderza w prawidłowe funkcjonowanie krajowej gospodarki, a na arenie światowej kwestionuje prawość i wiarygodność państwa jako emitenta pieniędzy (Sprenkel 2012). Ze względu na szeroki zakres tego rodzaju przestępczości i jej różnorodność, wskazany rodzaj zachowań niezgodnych z prawem podporządkować można zarówno przestępczości pospolitej, gospodarczej, jak i przestępczości zorganizowanej.

Fałszowanie środków płatniczych jest przestępstwem penalizowanym artykułem 310 Kodeksu Karnego. Za fałszowanie pieniędzy przewiduje się karę od 5 do 25 lat pozbawienia wolności, a za wprowadzanie w obieg sfałszowanego banknotu od 1 roku do 10 lat. Jest to przestępstwo poważnie zagrażające gospodarce kraju i biorąc pod uwagę szeroką skalę obrotu finansowego – powoduje bezpośrednie straty wśród społeczeństwa. Nie każdy człowiek jest w stanie „gołym okiem” zweryfikować prawdziwość banknotu, dlatego często zdarza się, że nieświadomie staje się posiadaczem fałszywego pieniądza, co niesie za sobą nieprzyjemne skutki w momencie jego wykrycia oraz straty materialne.

Takie sytuacje negatywnie wpływają na proces wymiany gospodarczej i podważają zaufanie społeczeństwa do środka płatniczego (Sławik 1979, s. 19).

W listopadzie 2021 roku Narodowy Bank Polski opublikował Narodową Strategię Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego, która skupia się na bezpieczeństwie obrotu gotówkowego, w tym przeciwdziałaniu fałszerstwom. Podstawą zapewnienia bezpieczeństwa w tej kwestii są działania banku centralnego w zakresie przeprowadzania ekspertyz znaków pieniężnych w przypadku, których podważono ich autentyczność, ale również współpraca z instytucjami obrotu gotówkowego oraz organami ścigania zarówno na terenie kraju jak i o zasięgu międzynarodowym.

Organy ścigania spośród metod wprowadzania w obieg podrobionych środków płatniczych wyodrębniły trzy główne. Pierwszą charakteryzuje profesjonalizm metod fałszowania i dlatego przypisywany jest zorganizowanym grupom przestępczym powiązanim z ośrodkami fałszerskimi. Kolejna grupa to samodzielna działalność fałszerzy polegająca na wytworzeniu falsyfikatu, jego dystrybucji, a następnie wprowadzenia w obieg. Natomiast trzecia to krążące w obiegu pieniądze, które wcześniej zostały wprowadzone przez fałszerzy (Malczyk 2013, s. 153). Pomimo iż „rynek” fałszerski w skali kraju jest dość duży, statystyki policyjne odnotowują spadek liczby wykrytych przestępstw klasyfikowanych jako przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi. Nasuwają się jednak pytania: czy spadek liczby przestępstw w tej kategorii spowodowany jest nowoczesną technologią zabezpieczeń stosowaną przez emitenta i co za tym idzie – trudnością i ryzykiem w ich podrobieniu? czy metody fałszerstw cechują się takim profesjonalizmem, że są trudne do wykrycia?

Główny problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: jaki jest poziom świadomości społeczeństwa w odniesieniu do problemu fałszowania pieniędzy? W związku z powyższym, zasadniczym celem przeprowadzonych badań uczyniono określenie poziomu tejże świadomości. Na wstępnym etapie badań przyjęto hipotezę badawczą w postaci przypuszczenia, że uczestnicy obiegu gotówkowego w większości nie sprawdzają autentyczności otrzymywanych banknotów, co ułatwia działania przestępców.

Według Tomasza Malczyka istnieje kilka czynników zagrożeń fałszerstwem znaków pieniężnych. Po pierwsze – powszechność waluty – oznacza to, że w Polsce dotyczyć będzie polskiej waluty, więc zagrożenie będzie bezpośrednio dotyczyło obywateli kraju. Drugi czynnik związany jest z zatrzymaniem grup przestępczych zajmujących się fałszerstwem. Zjawisko to polega na tym, że likwidacja dużych ośrodków fałszerskich jednej waluty przyczynia się do wzrostu liczby falsyfikatów innej waluty. Trzeci czynnik uzależniony jest od tzw. sezonowości, do której zaliczają się m.in. wydarzenia międzynarodowe sprzyjające przepływowi gotówki w każdej walucie (Malczyk 2013, s. 161-162; Malczyk 2013, s. 161-162).

Przegląd stanu wiedzy

Obecnie stosowane zabezpieczenia cechują się wysokim zaawansowaniem zarówno technologicznym i materiałowym, jak i szczególną precyzją wykonania. Pozostaje jednak wątpliwość, czy są w stanie zapobiec fałszerstwu lub w jakim stopniu ograniczyć proceder fałszowania.

Polskie znaki pieniężne wytwarzane są przez Polską Wytwórnice Papierów Wartościowych S.A. Do produkcji banknotów używany jest papier wykonany z celulozy bawełnianej niezawierającej wybielaczy optycznych, co powoduje, że papier poddany promieniowaniu UV nie emituje światła, czyli nie zachodzi tzw. zjawisko luminescencji (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 104). Szata graficzna ma wiele wspólnych cech, ale również indywidualnych, zaprojektowanych w taki sposób, aby każdy uczestnik obiegu banknotu bez problemu mógł rozpoznać jego nominał.

Polskie banknoty zostały zaprojektowane przez Andrzeja Heidlicha. Seria „Władcy Polski” od 1994 do 1997 roku produkowana była w londyńskiej wytwórni głównie ze względu na stosowane przez nią nowoczesne technologie zabezpieczające przed fałszowaniem. Po przeniesieniu produkcji do Polski, PWPW po licznych konsultacjach i szkoleniach zachowała wcześniejszą jakość i poziom w stosowanych metodach zabezpieczających.

PWPW zatrudnia wielu specjalistów, którym stawiane są zadania opracowania szeregu zabezpieczeń trudnych do sfalszowania, ale łatwych do zweryfikowania autentyczności tzw. „gołym okiem” przez posiadacza banknotu. Narodowy Bank Polski w kwietniu 2014 roku wprowadził do obiegu banknoty o nominale 10, 20, 50 oraz 100 złotych z najnowocześniejszymi zabezpieczeniami, w 2016 roku zmodernizowane zostały zabezpieczenia na banknocie o nominale 200 złotych. Banknot o nominale 500 złotych, ze względu na stosunkowo krótkie funkcjonowanie w obiegu (od 2017 roku), nie był jeszcze poddawany modernizacji pod względem zabezpieczeń. Prawdopodobny wpływ na to może mieć fakt, że jest to nominał najrzadziej fałszowany i ze względu na swoją wartość najczęściej poddawany kontroli autentyczności.

Metody zabezpieczeń

Stosowane zabezpieczenia nanoszone są na różnych etapach produkcji banknotu. Ze względu na to, że składają się z wielu elementów, można przyporządkować je do różnych grup.

Do pierwszej grupy zaliczają się wszystkie te zabezpieczenia, które umieszczone są w papierze. Najstarszym – bo stosowanym już w średniowieczu i najbardziej znanym zabezpieczeniem jest znak wodny.

Znak wodny powstaje już na etapie produkcji papieru, który w fazie półpłynnej umieszczany jest na specjalnym sicie z wypukłościami o już określonym

kształcie. Po odsączeniu wody włókna, które osadziły się na sicie tworzą w przekroju elementy o różnych warstwach, które jako grafika jest niczym innym jak zróżnicowaną gęstością włókien papieru (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 111). Cechą charakterystyczną tego zabezpieczenia jest to, że widoczne jest, gdy banknot ogląda się pod światło. Znak wodny to ten sam wizerunek władcy jak na awersie banknotu oraz powtórzona została jednostka pieniężna.

W strukturze papieru, również na etapie jego produkcji, zamieszczana jest nitka zabezpieczająca, a w przypadku banknotów o nominale 200 i 500 złotych dodatkowo stosuje się tzw. nitkę zabezpieczającą okienkową.

Nitka zabezpieczająca w świetle pojawia się jako jednolity pasek z powtórzonym nominałem banknotu. W wersji okienkowej przy poruszaniu banknotem nitka zmienia kolor i pojawia się przypisany wzór – szachownica w banknocie 200 zł i wstęga w banknocie 500 zł.

Kolejna grupa zabezpieczeń nanoszona jest na etapie druku. Banknoty drukowane są metodą druku płaskiego tzw. offsetowego. Offset wykorzystywany jest do tworzenia tła banknotu. Nanoszone linie są równomierne, a grafika wykończona bardzo precyzyjne. Technika ta pozwala na drukowanie rozet czy mikrodruków, które są elementami każdego nominału. Aby druk był sam w sobie zabezpieczeniem, stosowane są różne techniki polegające na stosowaniu tła giloszowego (rysunki w kilku kolorach powstałe poprzez przecinanie się linii), tła reliefowego (trójwymiarowa przestrzeń) lub druku irysowego (efekt płynnego przejścia kolorów jeden w drugi). Druk offsetowy uzupełniany jest stalorytem, czyli tzw. drukiem wklęsłym. Farba nanoszona jest pod dużym naciskiem, co powoduje, że naniesiony druk jest wyczuwalny dotykiem. Dodatkowo gruba warstwa farby po wyschnięciu skutkuje pojawieniem się wklęsłości spowodowanych obkurczaniem struktury papieru i deformacją podłoża. Obie techniki dają możliwość wprowadzenia na banknot kolejnych zabezpieczeń.

Precyzja wyżej wymienionych metod drukarskich pozwala na stosowanie zabezpieczenia, jakim są mikrodruki. Mikrodruki to mikroskopijny nadruk, którego czcionka zazwyczaj nie przekracza 0,5 mm. Wyraźny i czytelny napis widoczny jest w dużym powiększeniu i najczęściej zawiera nominał nazwę kraju lub emitenta.

Również na etapie druku wprowadza się zabezpieczenie tzw. z efektem kątowym, które uzyskiwane jest poprzez zastosowanie stalorytu. Aby uzyskać efekt kątowy farba nakładana jest liniami, które powodują polaryzację. Pojawienie się grafiki uzależnione jest od kąta obserwacji, gdzie odbicie światła przy odpowiednim pochyleniu banknotu ujawnia jej różnorodność (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 115).

Recto-verso jest zabezpieczeniem nanoszonym za pomocą techniki offsetowej. Grafika nanoszona jest częściowo na jednej stronie banknotu i częściowo na

drugiej stronie. Oddzielnie może wydawać się, że obraz jest chaotyczny, dopiero patrząc pod światło tworzy logiczną i czytelną całość.

Ostatnią grupę zabezpieczeń tworzą te, które charakteryzują się zmiennością optyczną. Uważane za jedno z najlepszych funkcjonujących zabezpieczeń przede wszystkim ze względu na łatwość weryfikacji autentyczności banknotu. W grupie tej uwzględnia się folie i farby opalizujące, które w zależności od kąta obserwacji uwalniają różne refleksy powstające poprzez odbicie światła. Dodatkowo zastosowanie farby zmiennej optycznie powoduje zmianę koloru naniesionej grafiki.

Kolejne zabezpieczenia optyczne nanoszone są farbami fluoryzującymi lub widocznymi w podczerwieni. Wybrane elementy widoczne w świetle ultrafioletowym charakteryzują się głębią koloru i rozdzielczością grafiki – jest to tzw. zabezpieczenie utajone. Natomiast światło podczerwieni ujawnia jedynie cząstkową grafikę.

Ze względu na możliwość istnienia w obiegu banknotów przed modernizacją z roku 2014 i 2016 niezbędnym jest, aby wspomnieć o zabezpieczeniu stosowanym na banknocie 100 i 200 złotowym – hologramie. Hologram nanoszony był na metalizowane podłoże poprzez nałożenie wielowarstwowej folii zawierającej dwa różne wzory lub znaki, które zmieniały się zależnie od kąta patrzenia. Dodatkowo przy zmianie obrazu równocześnie pojawia się płynna tęczowa zmiana barw (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 118). Hologram był efektywnym zabezpieczeniem stosowanym głównie na banknotach, ale także innych dokumentach.

Mniej skomplikowane są zabezpieczenia stosowane na monetach. Podstawą jest materiał, który pozbawiony jest właściwości magnetycznych, a więc nie jest możliwe przyciągnięcie jej przez magnes. Wyjątkowo starannie i precyzyjnie za pomocą odpowiednich wypukłości i wgłębień nanoszone są grafiki i napisy, które są czytelne i posiadają odporność na ścieranie. W przypadku 2 i 5 złotych odrębne części są w różnych kolorach a ich krawędzie po połączeniu idealnie równo spasowane (Wasilewski, Witczak 2015, s. 9).

Różnorodność i stopień zaawansowania technologicznego w stosowanych zabezpieczeniach może różnie wpływać na świadomość zagrożenia związanego z faktem, że każdy uczestnik obiegu może stać się posiadaczem fałszywego pieniądza. Ale z pozoru trudne zabezpieczenia są łatwe do rozpoznania, ponieważ stosując zalecane przez NBP metody „dotknij”, „popatrz pod światło” i „przechyl” są wystarczające, aby na pierwszym etapie potwierdzić lub zakwestionować autentyczność banknotu. Jest to jednak indywidualna sprawa dotycząca znajomości zabezpieczeń i umiejętności ich identyfikowania. Umiejętności, którą powinien posiadać każdy, aby nie paść ofiarą fałszerzy i nie narazić się na straty.

Metody fałszerstw

Polską legendą fałszerstwa drugiej połowy XX wieku jest Zdzisław Nęcka, który poprzez metodę, jaką stosował podrabiając banknoty zyskał sobie pseudonim „Matejko”. Nietrudno się więc domyślić, że banknoty po prostu malował. Fałszowane pieniądze były podrabiane z ogromną precyzją i dokładnością i jedyną „przeszkodą”, przez którą odkrywano, że banknot jest fałszywy, był papier. Papier jest elementem stanowiącym pierwszy kontakt i już poprzez dotyk wiarygodność może budzić wątpliwości. Nęcka wywabiał więc farbę z innych mniejszych nominałów za pomocą roztworu składającego się z rozpuszczalnika i preparatu używanego przez fotografów. Dla usprawnienia produkcji fałszywek stworzył odpowiednie matryce i jak zeznał – w okresie swojej świetności produkował około dwóch tysięcy banknotów w jedną noc. Ze względu na czasy (lata 80. XX w.) fałszował najbardziej „chodliwą” walutę, jaką był dolar amerykański, a jego „dzieło” podziwiane było nawet przez FBI.

Obecnie techniki fałszowania są bardziej zaawansowane głównie poprzez dostęp do technologii i sprawcy zazwyczaj posługują się wysokiej jakości drukarkami czy skanerami. Drukarki laserowe lub atramentowe mają zastępować druk offsetowy, jednak ich precyzja zawsze będzie różniła się od oryginału głównie ze względu na brak ciągłości linii graficznej, rozdzielczością czy różnorodnością barw. Jeżeli fałszerze posługują się drukiem offsetowym graficzne cechy mogą być trudne do rozróżnienia, ale łatwiej można ujawnić błędy w głębi kolorów (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 106).

Najbardziej nieudolną metodą podrabiania, która jednocześnie weryfikuje, które zabezpieczenia są najskuteczniejsze, jest podrabianie znaków wodnych i nitek zabezpieczających. Falsyfikaty często nie posiadają tych zabezpieczeń lub są one najzwyczajniej nadrukowywane. Jest to więc potwierdzenie, że pomimo postępu w metodach fałszerskich nadal dla fałszerzy największą przeszkodą jest papier.

Na podstawie prawa karnego i ogólnie przyjętych reguł w kryminalistyce dotyczących fałszerstw, przyjęty został podział, który klasyfikuje charakter przestępstwa w kategoriach: podrabiania banknotów, przerabiania oraz usunięcia oznaki umorzenia.

Podrabianie banknotów to ponad 75% wszystkich fałszerstw (Wasilewski, Witczak 2015, s. 11). Metoda ta polega na wykonaniu imitacji banknotu, który jako całość ma stanowić oryginał. Podrabianie jest więc odwzorowaniem istniejącego w obiegu pieniądza. Fałszerze stosujący tę metodę charakteryzują się wiedzą techniczną i poligraficzną, ale z różnej jakości efektem końcowym, który zależy od rodzaju papieru, na którym nanoszony jest druk. Do podstawowych technik podrabiania zalicza się m.in. różne artystyczne techniki graficzne, ale także technikę kserograficzną, komputerową i oczywiście offsetową (Grzeszyk, Holeska 2006, s. 207-208). Są to techniki bardziej zaawansowane, ale także takie, które nie wymagają większego nakładu finansowego i można je wykonać w warunkach domowych,

np. wykonanie matryc za pomocą dłuta czy naniesienie wypukłości lub pieczęci za pomocą drewnianego klocka z wyłobioną grafiką. Bardziej profesjonalną metodą podrabiania jest stosowanie druku typograficznego. Typografia to umieszczanie farby na kliszy, a następnie naniesienie jej na papier używając odpowiedniego nacisku. Falsyfikat można rozpoznać na podstawie nierównomiernego rozłożenia farby oraz możliwych przesunięć w druku.

Inną często stosowaną metodą podrabiania jest technika kserograficzna polegająca na powielaniu za pomocą kopiarek atramentowych jak i laserowych. Podstawowym niedociągnięciem tej techniki są powtarzające się numery seryjne na banknotach, nieczytelne mikrodruki, ale także brak odwzorowania zabezpieczenia, jakim są wypukłości na banknotach. To zabezpieczenie jest przeszkodą również dla fałszerzy stosujących różne metody za pośrednictwem technik komputerowych – zeskanowany banknot po odpowiedniej obróbce za pomocą specjalistycznych programów graficznych po wydrukowaniu nie będzie posiadał odpowiedniej struktury i podstawowych elementów poznawalnych poprzez dotyk (Grzeszyk, Holeska 2006, s. 2012-213).

Kolejną kategorią fałszerstw jest technika dotycząca przerabiania pieniędzy. Przerabianiu może ulec tylko przedmiot, który istnieje (Cwiakalski 2006, s. 1121), a głównym celem jest – w przypadku pieniędzy, dokonanie zmiany na autentycznych banknotach i nadania im wyższych wartości. Przeróbce przede wszystkim podlega nominał wyrażony w cyfrach i słownie jak również szata graficzna. Do podstawowych, ale pracochłonnych metod przerabiania zaliczyć można rozwarstwianie banknotów. Dwa banknoty o niższym i wyższym nominale są rozwarstwiane, co skutkuje otrzymaniem dwóch awersów i dwóch rewersów. Stronę niższego nominału skleja się ze stroną wyższego nominału i po drobnych obróbkach uzyskuje dwa banknoty wyższego nominału (Nader 1996, s.18).

Również pracochłonną i wymagającą precyzji jest metoda polegająca na cięciu banknotów. Wycięte paski fałszerze uzupełniają paskami ze skopionego banknotu, a następnie sklejają. Poprzez tę metodę otrzymuje się zysk w ilości około 12 % nowych banknotów. Podobna zasada dotyczy doklejania poszczególnych elementów np. zera do nominału. Metoda ta jest dość precyzyjna, ale ze względu na różnicę graficzną poszczególnych nominałów stosowana w zagranicznych walutach i dość rzadko.

Metody chemiczne i mechaniczne przerabiania polegają na usunięciu farby z banknotu w celu pozyskania papieru, na który nanoszony jest druk z wyższym nominalem. W przypadku techniki chemicznej poszczególne elementy wywabiane są za pomocą substancji chemicznych, natomiast w mechanicznej fałszerze używają żyletki, skalpela lub pumeksu. Przesiępcy stosujący te metody zazwyczaj posiadają zdolności artystyczne, ponieważ nowy, wyższy nominał w większości przypadków nanoszony jest ręcznie.

Ostatnia kategoria obok podrabiania i przerabiania dotyczy usuwania oznak umorzenia. Celem w tej kategorii jest usunięcie znaku, który został nadany i umieszczony na pieniądzu lub innym środku płatniczym wyłączonym z obiegu, co nadaje mu ponowną ważność i możliwość uznania jego wartości (Ćwiąkański 2006, s. 1303). Oznaka umorzenia usuwana jest poprzez wymazywanie, zamazywanie, zaklejanie lub poprzez wycięcie fragmentu.

Przy opisanii kategorii metod fałszerskich określonych przez art. 310 Kodeksu Karnego należałoby scharakteryzować czynność, która jest ich następstwem. Zysk z sfałszowanych środków płatniczych można osiągnąć dopiero poprzez ich tzw. puszczenie w obieg. Puszczanie w obieg to nic innego jak przekazanie podrobionego, przerobionego lub z usuniętą oznaką umorzenia środka płatniczego innym uczestnikom obrotu jako zapłaty za towar, próśby o rozmienienie na drobne, czy też prezentu lub napiwku. Jest to czyn działający na niekorzyść gospodarczą i poszczególnych uczestników obrotu i na podstawie par. 2 art. 310 kk sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 Art. 310 par. 2).

System zapobiegania i zwalczania fałszerstw pieniędzy

Pierwszym ogniwem w całej procedurze zapobiegania i zwalczania fałszerstw środków płatniczych jest ich emitent. Rolę tę spełniają banki centralne poszczególnych państw i ze względu na funkcję przypisuje się im zadania związane przede wszystkim z zapobieganiem fałszerstwom. Głównym zadaniem emitenta jest wprowadzanie na znakach pieniężnych zabezpieczeń oraz ich bieżące udoskonalanie na podstawie wykrytych prób ich podrabiania. W strukturach banku centralnego funkcjonują ośrodki naukowo-badawcze zajmujące się analizą i dokładną weryfikacją znaków pieniężnych, które zostały wycofane z obiegu ze względu na podejrzenie braku ich autentyczności, a także analizą wykrytych fałszywych banknotów, gdzie badane są zastosowane przez fałszerzy metody podrabiania. Departament Emisyjno-Skarbcowy NBP (DES NBP) został zorganizowany m.in. do utrzymywania skuteczności i jakości zabezpieczeń, do wykonywania ekspertyz zakwestionowanych znaków pieniężnych – głównie na zlecenie Policji, ale współpracuje również z innymi instytucjami finansowymi w krajach Unii Europejskiej zarówno w zakresie emisji i obiegu pieniędzy oraz przeciwdziałaniu i zwalczaniu ich fałszerstwom (https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/struktura/departamenty/emisyjno_skarbcowy.html (Dostęp 08.05.2023)).

Przystąpienie do Unii Europejskiej nałożyło na Polskę obowiązek ochrony waluty euro oraz zorganizowanie systemu zapobiegania i zwalczania jej fałszowania.

Naczelną instytucją, powołaną do ochrony euro jest Europejski Bank Centralny, w którym zorganizowano jednostki naukowo-badawcze do badania fałszywych banknotów euro – Centrum Analizy Fałszerstw oraz do badania fałszywych monet euro – Europejskie Centrum Naukowo-Techniczne. Powstała również baza danych (System Monitorowania Fałszerstw Pieniędzy), w której scentralizowane są wszystkie techniczne i statystyczne informacje mające związek z wykrytymi fałszerstwami (Malczyk 2013, s. 142). Natomiast w poszczególnych narodowych bankach centralnych państw członkowskich utworzono:

- krajowe centra analiz – badające wykryte fałszywe banknoty euro i dokonujące ich klasyfikacji oraz szczegółowej analizy pod względem technicznym;
- krajowe centra analiz monet - badające fałszywe monety euro;
- krajowe centra fałszerstw – pełniące funkcje administracyjne i przekazujące dane z poziomu krajowego do Systemu Monitorowania Fałszerstw Pieniędzy.

Najważniejszą służbą do zwalczania każdego rodzaju przestępczości jest oczywiście Policja. W 2000 roku Komendant Główny Policji powołał jednostkę organizacyjną – Centralne Biuro Śledcze – do zwalczania przestępczości zorganizowanej również z zakresu przestępczości ekonomicznej, w tym działającej na szkodę instytucji finansowych (<https://cbsp.policja.pl/cbs/o-cbsp/podstawowe-zadania/9889,Podstawowe-zadania.html> (Dostęp 8.05.2023 r.)).

Na podstawie artykułu 12 Konwencji genewskiej każdy kraj powinien mieć zorganizowane biuro centralne, poprzez które przeprowadza dochodzenia dotyczące popełnianych przestępstw z zakresu fałszowania środków płatniczych. Założeniami funkcjonowania biura centralnego jest przede wszystkim zebranie wszystkich możliwych informacji, które w dalszym procesie ułatwiłyby oprócz prowadzenia dochodzenia, ściganie, ale również zapobieganie fałszerstwom. Aby umocnić skuteczność funkcjonowania, utworzone biuro centralne powinno ściśle współpracować z organami ścigania wewnątrz państwa, z emitentem środków płatniczych oraz z biurami centralnymi innych państw (Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy op. cit. Art. 12).

W Polsce, zadania krajowego biura centralnego zostały przypisane wyspecjalizowanemu w zakresie zwalczania fałszerstw zespołowi, który powołany został w strukturach Centralnego Biura Śledczego. Do podstawowych zadań Zespołu do zwalczania Fałszerstw Pieniędzy należy:

- 1) zapobieganie fałszerstwom pieniędzy oraz ich zwalczanie na podstawie przepisów prawa międzynarodowego;
- 2) bieżąca wymiana informacji dotyczących produkcji i dystrybucji fałszywych środków płatniczych;
- 3) koordynowanie prowadzonych przez Policję spraw związanych z fałszerstwami.

- 4) współpraca z m.in. NBP, Ministerstwem Finansów RP, Ministerstwem Sprawiedliwości, a także Europolem i Europejskim Urzędem ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF).

Zespół do zwalczania Fałszerstw Pieniędzy nie funkcjonuje konkretnie jako krajowe biuro centralne, które utworzone miało zostać na podstawie Konwencji genewskiej, ponieważ nie zostało powołane w drodze aktu prawnego lub uchwały Rady Ministrów (Malczyk, Nowak, Nestorowicz 2010, s. 99). Dodatkowo powstały pewne ograniczenia w funkcjonowaniu Zespołu, które mają związek z brakiem jakichkolwiek podstaw prawnych dotyczących wymiany informacji z innymi służbami m.in. Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego – relacja polega tylko na częściowej współpracy na podstawie wewnętrznych porozumień. Stanowi to pewne ograniczenia i jest sprzeczne z zapisem Konwencji genewskiej dotyczącym centralizacji informacji prowadzonych postępowań w sprawach fałszerstwa środków płatniczych.

Działania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i innych służb specjalnych w zakresie fałszerstw to przede wszystkim rozpoznawanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanych. W przypadku działalności przestępczej o zasięgu międzynarodowym niezbędna jest stała współpraca z Służbą Celno-Skarbową, a także Strażą Graniczną. Przy przejściach granicznych w celu zachowania porządku publicznego i skuteczniejszego wykrywania przestępczości priorytetem jest wymiana informacji przede wszystkim o prowadzonych postępowaniach, do których istnieje podejrzenie o możliwości rozprzestrzenienia poza granicami państwa. Policja, aby usprawnić efektywność ścigania sprawców przestępstw podpisała porozumienie ze Strażą Graniczną dotyczącą współdziałania poprzez przekazywanie niezbędnych informacji dochodzeniowo-śledczych, ale także „zwalczania i zapobiegania przestępczości (...), ochronę prewencyjną bezpieczeństwa i porządku publicznego, wymianę doświadczeń, wsparcie techniczne, koordynację działań” (Porozumienie Komendanta Głównego Policji i Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej Dz.Urz.KGP.2004.11.58) i inne czynności niezbędne do skutecznej walki z przestępczością.

Ogół czynności związanych z przestępstwem fałszowania środków płatniczych w Polsce został przypisany wspomnianemu wyżej Zespołowi do zwalczania Fałszerstw Pieniędzy wykonującemu zadania krajowego biura centralnego polegające na zapobieganiu, rozpoznawaniu i zwalczaniu fałszerstw. Aby ułatwić funkcjonowanie systemu wyodrębniono trzy poziomy koordynacyjne, dla których opracowane zostały wspólne elementy współpracy m.in. dotyczące wymiany informacji, wykorzystania analizy kryminalnej i krajowego systemu informacji policyjnej na każdym poziomie koordynacji.

Największą bazę informacyjną odnośnie przestępstw, sprawców i osób podejrzanych o przestępstwa fałszerstw ma poziom koordynacji rejonowej. Baza ta tworzona jest w komendach Policji powiatowej, miejskiej i rejonowej przez powstałe komórki, które koor-

dynowane są przez pracowników wyznaczonych z jednostek dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych (Malczyk 2013, s. 164). Do zakresu kompetencji koordynatorów rejonowych należy głównie powiązywanie informacji pozyskanych z co najmniej dwóch źródeł w obrębie koordynowanego rejonu. W kolejnym etapie – nadzorowanie postępowań przygotowawczych związanych z interwencją oraz zatrzymania fałszywych znaków pieniężnych. Zadania koordynacji rejonowej kończą się w momencie przekazania informacji za pośrednictwem formularza informacyjno-zgłoszeniowego do koordynatora poziomu wojewódzkiego.

Koordynatorzy poziomu wojewódzkiego zostali wyodrębnieni w komendach wojewódzkich i Komendzie Stołecznej Policji. Biorąc pod uwagę stawiane zadania na tym poziomie, koordynatorzy wybierani są spośród doświadczonej kadry, mającej odpowiednią wiedzę w zakresie zwalczania fałszerstw środków płatniczych oraz posiadającej umiejętności analityczno-badawcze. Zadania stawiane na tym poziomie koordynacji polegają na nadzorowaniu czynności w prowadzonych śledztwach, udzielaniu wsparcia Policji z poziomu rejonowego w przypadku skomplikowanych spraw. Doświadczenie i predyspozycje analityczne ułatwić mają ocenę zagrożenia fałszerstwami, rozpoznanie oraz ocenę działalności przestępców i w następstwie skuteczniejsze zwalczanie bezpośrednio nadzorując prace operacyjne na podległym terenie lub współpracując z koordynatorami innych województw. Otrzymane informacje o produkcji i dystrybucji podrobionych znaków pieniężnych są przetwarzane w sposób mający powiązać przedmiot przestępstwa ze sprawcą. Wyodrębnione informacje przekazywane są na kolejny poziom – koordynacji krajowej i międzynarodowej (Nowak, Nestorowicz, Malczyk 2010, s. 87).

Koordynacja krajowa i międzynarodowa sprawowana jest przez koordynatorów z Zespołu do zwalczania Fałszerstw Pieniędzy CBS KGP. Obejmuje wszystkie sprawy na etapie procesowym i operacyjnym, a więc następuje pewna centralizacja informacji uzyskanych od jednostek Policji. Podejmowane działania są ściśle związane z przepisami zawartymi w Konwencji genewskiej i odnoszą się do organizacji i opracowania ogólnych procedur w procesie wykrywczym, ale także mają na celu usprawnienie systemu zwalczania fałszerstw środków płatniczych. Umiejscowienie tego poziomu koordynacji w strukturach CBS nie jest przypadkowe, ponieważ CBS jako służba śledcza może powiązać sprawy o fałszerstwa pieniędzy prowadzone przez służbę kryminalną (Nowak, Nestorowicz, Malczyk 2010, s. 87). Ułatwia to Zespołowi pełniącemu zadania krajowego biura centralnego wymianę informacji na szczeblu krajowym oraz pomiędzy biurami centralnymi innych państw.

Każdy poziom koordynacji w sprawach dotyczących fałszowania znaków pieniężnych funkcjonuje na podstawie opracowanego systemu przepływu informacji w poszczególnych jednostkach Policji. Pierwszy etap to przyjęcie zgłoszenia zatrzymania fałszywego banknotu albo monety, zazwyczaj z placówki handlowej, instytucji

finansowej czy też laboratorium NBP lub kryminalistyki, w którym badane są znaki pieniężne wycofane z obiegu po zakwestionowaniu ich autentyczności. Dla instytucji finansowych do zgłoszenia zatrzymania fałszyfikatu został opracowany protokół, na podstawie którego Policja uzyskuje podstawowe informacje, tzn. przede wszystkim kto wprowadził, co – jaką walutę i o jakim nominale, kiedy i gdzie (Zarządzenie prezesa NBP z dnia 31 sierpnia 1989 r. w sprawie zatrzymania fałszywych znaków pieniężnych). Policja w związku ze zdarzeniem przeprowadza wstępne ustalenia, zwłaszcza jeżeli chodzi o osobę, u której zatrzymano fałszywy środek płatniczy. Ma to ogromny wpływ na dalsze postępowanie. Jeżeli osoba, u której wykryto fałszyfikat jest z zawodu – kasjerem, sprzedawcą lub innym podobnym, mającym czynny udział w obrocie gotówkowym, mało prawdopodobne jest ustalenie od kogo otrzymała zatrzymany banknot lub monetę. Uzyskanie dalszych informacji jest utrudnione, a to co zostało ustalone – zbyt niskiej wagi, aby przekazywać na poziom koordynacji krajowej.

Jeżeli natomiast osoby wprowadzającej w obieg fałszywe banknoty nie powiązano z zawodem związanym z obrotem gotówkowym, sprawa przekazywana jest na poziom rejonowy. Zatrzymany fałszywy środek płatniczy jest rejestrowany i przekazywany do Wydziału Ekspertyz Departamentu Emisyjno-Skarbowego NBP. Zadaniem wyodrębnionych z jednostek dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych koordynatorów jest w możliwie krótkim czasie uzupełnienie informacji o szczegółowe dane personalne zatrzymanego, kiedy i jak wszedł w posiadanie fałszywego banknotu, ustalenie jego danych kontaktowych, pojazdów, adresów pod którymi przebywał w ostatnim czasie (Nowak, Nestorowicz, Malczyk 2010, s. 90). Ustala się również na możliwość połączenia z poprzednimi zatrzymaniami dokonanymi w rejonie. Tak skompletowane informacje przekazywane są na poziom wojewódzki.

Koordinator wojewódzki po otrzymaniu informacji z jednostek rejonowych również na swoim szczeblu dokonuje analizy i próby powiązania spraw. Uzyskane informacje rozsyłane są do pozostałych komend wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji. Ma to na celu umożliwienie zapoznania się z działalnością i metodami przestępców i być może rozpoznania cech charakterystycznych, które również wystąpiły w koordynowanym rejonie. Daje to możliwość zwiększenia wykrywalności przestępczości i skuteczniejsze zatrzymanie sprawców fałszerstw środków płatniczych.

Tylko pełne i wyselekcjonowane informacje trafiają na poziom koordynacji krajowej. Poprzez kompleksową analizę nowe informacje są powiązywane ze sprawami wszczętymi przez Zespół do zwalczania Fałszerstw Pieniędzy CBS KGP. Powołując się na zapis w konwencji genewskiej dotyczący współpracy z innymi krajami rozpowszechniając informację poza granice państwa, na tym etapie można wyodrębnić sprawę o zasięgu

międzynarodowym i możliwością ujawnienia grup przestępczych innych państw wprowadzających fałszyfikaty obcych walut.

Metodyka badań

W celu pozyskania wiedzy empirycznej związanej z tematem pracy posłużono się metodą badawczą ilościową. Charakter badań ilościowych ułatwia zgromadzenie informacji o badanym zjawisku i określenie skali jego występowania. Jest to sposób tworzenia statystyk, na podstawie których wyciągnąć można wnioski przyczynowo-skutkowe. (Hague, 2006, s.109)

Aby uzyskać dane ilościowe w badaniu zastosowana została ankieta badawcza. Na wybór tej metody miała wpływ możliwość łatwego rozpowszechnienia opracowanego kwestionariusza i tym samym objęcie badaniem dużej liczby osób. Kwestionariusz stosowany przy metodzie ilościowej z wykorzystaniem ankiety ma charakter weryfikacyjny dla postawionej w pracy hipotezy. (Krok, 2015, s. 58) Różnorodność wyrażonych opinii daje ilościowy wskaźnik badanych opinii bądź postaw w pewnej grupie populacji, a następnie uogólnianie tych wskaźników do całości społeczeństwa w obszarze badań.(Creswell, 2013, s. 162)

Grupa badana wskazana została losowo poprzez udostępnienie kwestionariusza ankiety w mediach społecznościowych. Jedynym warunkiem wykluczającym z udziału w ankiecie było brak pełnoletności osoby badanej. Ankietowanych poinformowano o temacie pracy i celu przeprowadzenia ankiety. Kwestionariusz zawierał siedemnaście pytań z czego: 7 pytań z wariantami odpowiedzi jednokrotnego wyboru, 4 pytania z wariantami odpowiedzi z możliwością wielokrotnego wyboru, 1 pytanie otwarte nie wymagające skomplikowanej i długiej odpowiedzi oraz zamieszczono prośbę o komentarz do podjętego w kwestionariuszu tematu – co pozwoliło na uzyskanie danych jakościowych oraz 4 pytania socjodemograficzne.

Pierwsza część ankiety zawierała problemy badawcze niezbędne do zweryfikowania problemu badawczego oraz postawionej hipotezy. Pytania odnosiły się do ogólnej wiedzy osób z badanej grupy i w pewnym stopniu pozwalały na określenie prawdopodobieństwo łatwości wprowadzenia w obieg fałszywego pieniądza.

Druga część zawierała zmienne niezależne w postaci czynników mających wpływ na postrzeganie zagrożenia fałszerstwa środków płatniczych i były to płeć, wiek, wykształcenie oraz miejsce zamieszkania.

Badana grupa (n=278) objęła 62,6 % kobiet i 37,4 % mężczyzn w wieku: 18-30 lat - 22,7%; 31-50 lat – 62,9% oraz 51 i więcej – 14,4%. Spośród ankietowanych 72,2 % posiada wykształcenie wyższe, 25,6% średnie, 1,8% zawodowe. Większość grupy badanej mieszka w mieście powyżej 150 tys. mieszkańców i stanowią 41,4 %, kolejna pod względem ilości grupa to mieszkańcy miast wielkości od 50 do 150 tys. i jest to

24,8%. Ankietowani z mniejszych miast tj, do 50 tys. mieszkańców stanowili 17,3% natomiast najmniejszą grupą wśród ankietowanych to mieszkańcy wsi – 16,5%

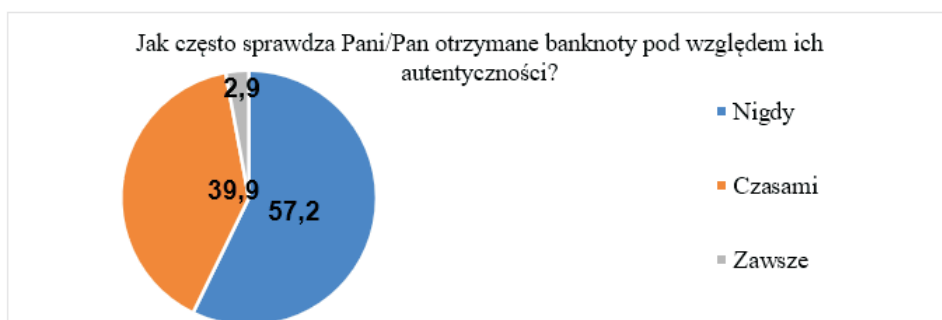
Wyniki badań

Fałszerstwo pieniędzy jest tematem powszechnie znanym i rozpoznawalnym w społeczeństwie – jako przestępstwo. Każdy uczestnik obrotu gotówkowego potrafi zidentyfikować otrzymany pieniądź na pewno pod względem nominału i obowiązującej w danym kraju waluty, często potrafi rozpoznać walutę obcą, ale czy potrafi rozróżnić oryginał od fałszyfikatu? W celu zapoznania się z opinią i ze znajomością tematyki dotyczącej fałszerstw podjęta została próba, której zamiarem było określenie świadomości społeczeństwa, jak łatwo można stać się posiadaczem podrobionego banknotu.

W prowadzonych badaniach, przede wszystkim starano się ustalić czy podczas wymiany handlowej jej uczestnicy zawsze w całkowitym zaufaniu przyjmują otrzymane pieniądze, czy może wystąpiły pewne wątpliwości co do ich autentyczności. Próba obejmowała również określenie znajomości i rozpoznawania zabezpieczeń umieszczonych przez emitenta na banknotach i w następstwie ocenę zagrożenia ich fałszowania.

Aby zweryfikować skalę postawionego w pracy problemu dotyczącego zakresu, w jakim fałszerstwo zagraża bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa oraz podejmowanym środkom zapobiegawczym, w badaniu poproszono o zdefiniowanie pojęcia fałszerstwa środków płatniczych oraz zidentyfikowaniu służb i instytucji zajmujących się zapobieganiem i zwalczaniem tego przestępstwa. Ważnym elementem była ocena ich działalności oraz sugestie dotyczące zwiększenia skuteczności w walce z tego typu przestępczością.

W pierwszym pytaniu z części ankiety dotyczącej przedmiotu badań próbowano ocenić, czy społeczeństwo ma świadomość, że w obiegu mogą znajdować się fałszywe pieniądze i czy w związku z tym dokonują ich kontroli.

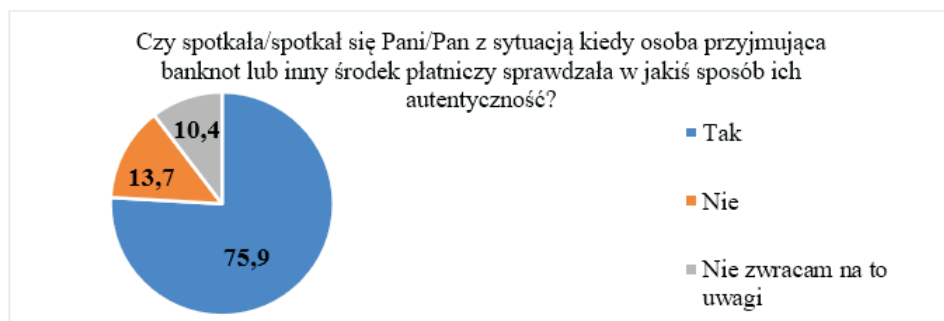

Wykres 1. Sprawdzenie otrzymanych banknotów

Źródło: Opracowanie własne

Zdecydowana większość ankietowanych – 57,2% nie sprawdza otrzymanych banknotów. Duża część osób, ponieważ aż 39,9% stwierdziła, że sprawdza ich autentyczność czasami i tylko 2,9% robi to zawsze.

Celem drugiego pytania było określenie częstotliwości kontroli banknotów, które badana grupa przekazuje do obiegu.

Wykres 2. Sprawdzenie przekazywanych banknotów

Źródło: Opracowanie własne

Biorąc pod uwagę fakt, że większość osób przyjmujących pieniądze to pracownicy m.in. sklepów i instytucji finansowych, na których zazwyczaj z poziomu centralnego nałożony jest obowiązek weryfikacji otrzymanych banknotów – aż 75,9% badanych spotkała się z sytuacją sprawdzania przekazanych przez nich banknotów. Tak wysoki wskaźnik nie jest jednak wiarygodnym miernikiem świadomości na zagrożenie fałszerstwem środków płatniczych przez tzw. czynnych uczestników obrotu gotówkowego, ponieważ tak jak zostało wspomniane kontrola może być obowiązkiem i ukształtowanym nawykiem.

W następnym pytaniu poproszono o wskazanie znanych zabezpieczeń zamieszczanych na banknotach. Próba miała na celu zweryfikowanie, czy przeciętny uczestnik obrotu przy podejrzeniu, że pieniądź jest fałszywy potrafiłby wskazać na jakiej podstawie kwestionuje jego autentyczność.

W tym przypadku wybór ankietowanych nie jest niczym zaskakującym, ponieważ znak wodny jest najdłużej stosowanym zabezpieczeniem i dlatego wskazało go aż 97,1% badanych. Drugi wybór – nitka zabezpieczająca może być rozpoznawalnym zabezpieczeniem, ponieważ jest wyraźnie widoczna przy niewielkim świetle, dlatego takiego wyboru dokonało aż 71,9%.

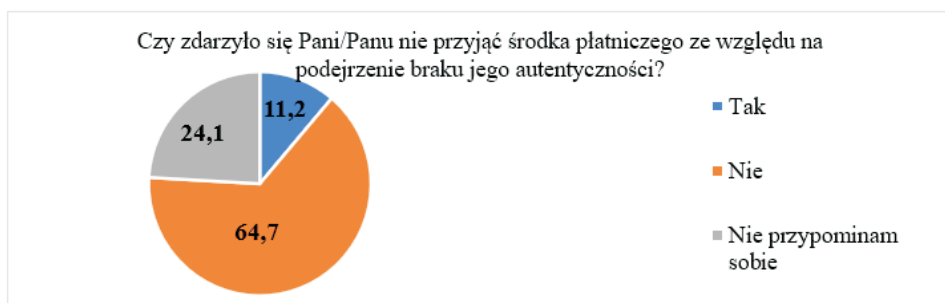
Dużo osób wskazało grafiki widoczne w świetle UV (60,1%). Wynik może być skutkiem obserwacji przy przyjmowaniu banknotu, gdyż placówki handlowe i finansowe najczęściej posługiwały się ich kontrolą poprzez sprawdzanie za pomocą lamp UV. Niższe wskaźniki znajomości pozostałych zabezpieczeń mogą być spowodowane ich względnie krótkim okresem stosowania bądź są niewidoczne gołym okiem.

Wykres 3. Zabezpieczenia na banknotach

Źródło: Opracowanie własne

W kolejnym pytaniu próbowano ustalić, ile osób z badanej grupy odmówiło przyjęcia środka płatniczego podejrzewając, że jest fałszywy.

Wykres 4. Podważenie autentyczności otrzymanego banknotu

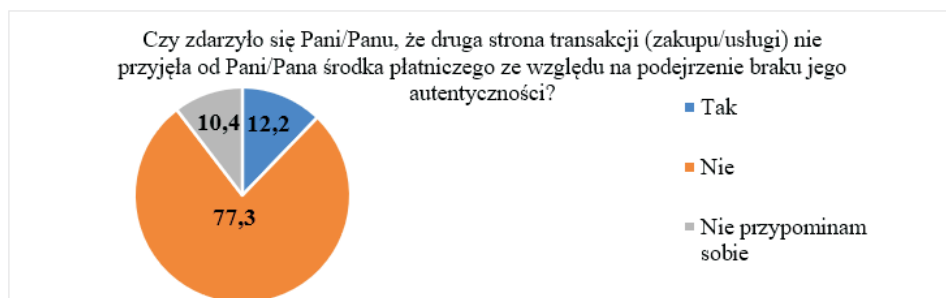
(ankietowany jako przyjmujący)

Źródło: Opracowanie własne

Sytuacja taka miała miejsce tylko w przypadku 11,2% ankietowanych. Większość – 64,7% nigdy nie zakwestionowało autentyczności otrzymywanych pieniędzy.

Następne pytanie dotyczyło podobnej sytuacji, ale tym razem odmowy przyjęcia banknotu przez drugą stronę transakcji.

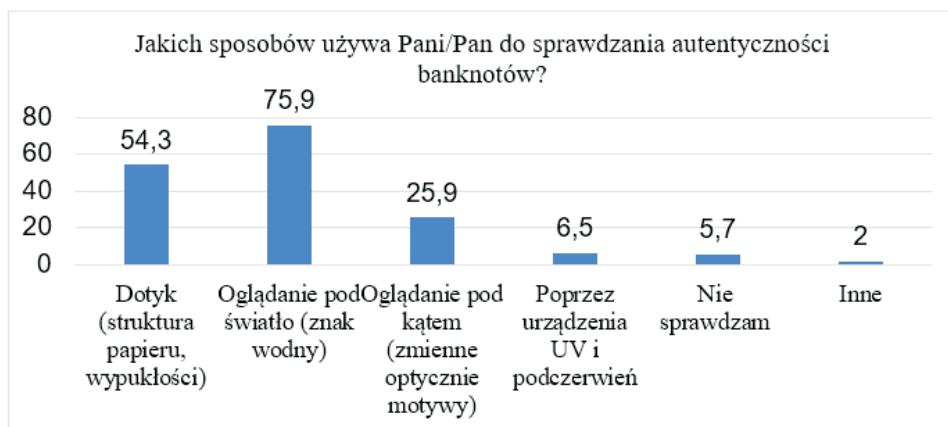
Wynik w przypadku wystąpienia takiej sytuacji jest podobny do poprzedniego i wynosi 12,2%. Aż 77,3% ankietowanych nie było postawionych w sytuacji, kiedy druga strona transakcji (zazwyczaj handlowej lub usługowej) odmówiła przyjęcia banknotu podejrzewając, że może on być sfalszowany.

Wykres 5. Podważenie autentyczności otrzymanego banknotu (ankietowany jako przekazujący)

Źródło: Opracowanie własne

W badaniu, jedno z pierwszych pytań określiło ilu ankietowanych sprawdza autentyczność banknotów. Natomiast w tym pytaniu podjęto próbę określenia metod, poprzez które badani sprawdzają znane im zabezpieczenia.

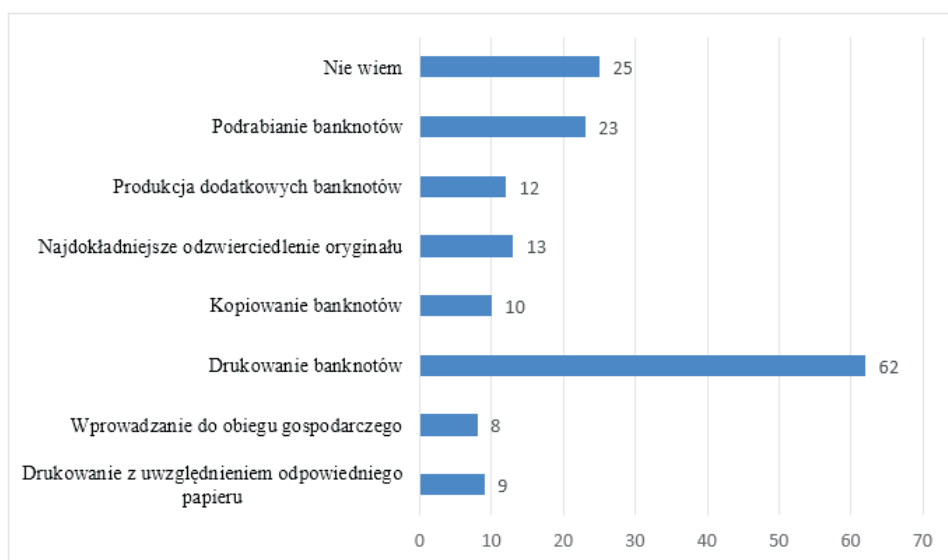
Wykres 6. Metody sprawdzania banknotów

Źródło: Opracowanie własne

Najczęściej stosowaną metodą jest oglądanie pod światło – 75,9%, drugi wynik uwzględnia metodę sprawdzania poprzez dotyk i stanowi 54,3%. Natomiast 25,9% ankietowanych stwierdziło, że przy weryfikacji ogląda banknoty pod kątem sprawdzając przy tym motywy zmienne optycznie. Wśród odpowiedzi dodatkowych wskazano, że popularność niektórych nominałów jest tak duża, że „gołym okiem” można stwierdzić, że banknot jest prawdziwy. Inne odpowiedzi wskazywały, że znak wodny lub nitka zabezpieczająca są tak widoczne, że nie ma potrzeby oglądania pod światło lub pod kątem. Ankietowani wskazali również, że druk

i czytelność mikrodruków ma duże znaczenie i ogólnie kwestie wizualne wskazujące na wysoką jakość banknotu.

Pytanie siódme miało charakter otwarty. Poproszono badaną grupę o własną interpretację definicji fałszerstwa środków płatniczych. Pytanie nie było obowiązkowe pomimo to udzielono na nie 176 odpowiedzi. Najczęściej powtarzające się odpowiedzi na pytanie „Na czym Pani/Pana zdaniem polega fałszowanie środków płatniczych?” przedstawiono na poniższym wykresie.

Wykres 7. Interpretacja definicji fałszerstwa środków płatniczych

Źródło: Opracowanie własne

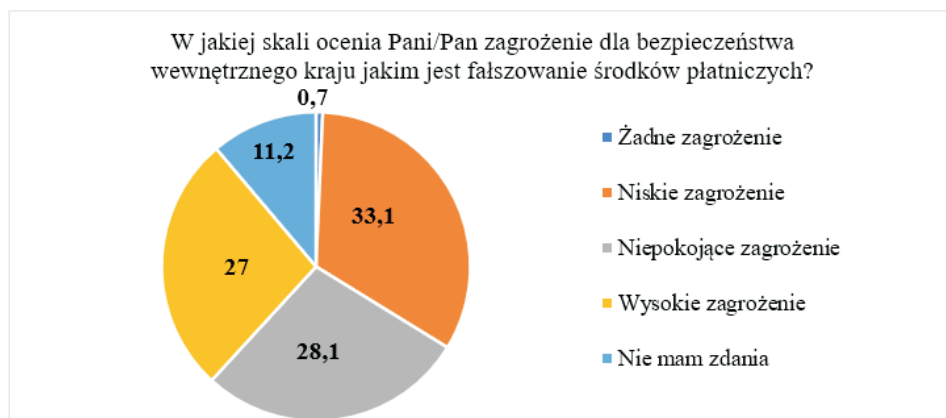
Niektóre odpowiedzi posiadały dodatkowy komentarz np. drukowanie przy użyciu specjalnych matryc, drukowanie z pominięciem zabezpieczeń stosowanych przez emitenta. Ankietowani wskazywali również, że fałszerstwo to takie odwzorowanie oryginału, które nie jest do wykrycia przy pobieżnym sprawdzaniu, a za fałszowanie odpowiedzialni są profesjonaliści posiadający wiedzę i odpowiednie urządzenia. Spośród pozostałych odpowiedzi wyodrębniono:

- 1) Fałszerstwo jest to stworzenie falsyfikatu środka płatniczego bez pokrycia jego wartości.
- 2) Fałszowanie polega na nielegalnym wydruku lub wybiciu środków płatniczych z pominięciem procedur NBP i poza PWPW (jeśli chodzi o polskie środki płatnicze).

- 3) Polega na wprowadzaniu do obiegu banknotów, bilonów czy też papierów wartościowych posiadających cechy autentyczności, co w dobie dostępu do zaawansowanych technik w tym zakresie może być trudne do wykrycia.
- 4) Drukowanie z uwzględnieniem szczegółów i dużej dokładności dokumentów zbliżonych i podobnych do banknotów NBP lub innej waluty niż PLN. Obecnie problemem są również fałszywe i podrabiane elektroniczne środki płatności.
- 5) Wykonaniu banknotów ludzko przypominających oryginalne, ale pozbawionych pewnych elementów, których brak może wykryć tylko osoba znająca się na rzeczy.

Zwrócono również uwagę, że każde działanie mające na celu sfalszowanie środka płatniczego, ale również dokumentów i podpisów jest poważnym przestępstwem mającym na celu oszustwo nie tylko państwa, ale przede wszystkim obywateli tego państwa.

W następnym pytaniu zapytano grupę badaną o poczucie zagrożenia, jakim jest fałszerstwo środków płatniczych.

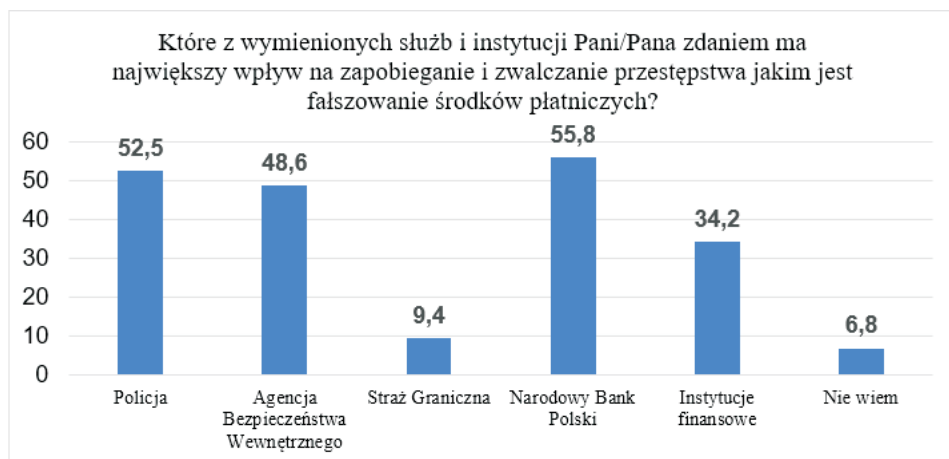

Wykres 8. Określenie poczucia bezpieczeństwa

Źródło: Opracowanie własne

Ilość odpowiedzi w poszczególnych wariantach wskazujących na wystąpienie zagrożenia jest stosunkowo do siebie zbliżona. Niskie zagrożenie wskazało 33,1% ankietowanych, niepokojące – 28,1% natomiast dla 27% jest to wysokie zagrożenie. Niespełna jeden procent (0,7%) stwierdziło, że fałszerstwo środków płatniczych w ogóle nie jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Celem kolejnego pytania było sprawdzenie znajomości służb i instytucji zajmujących się zapobieganiem i zwalczaniem fałszerstw.

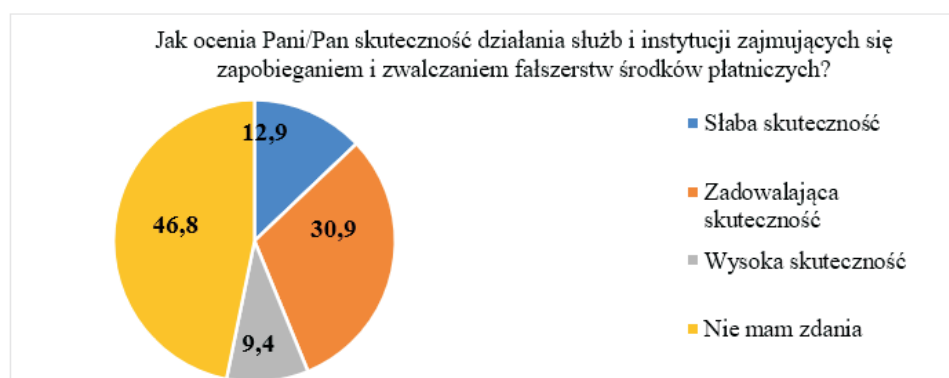

Wykres 9. Służby i instytucje

Źródło: Opracowanie własne

Narodowy Bank Polski został wskazany jako instytucja najbardziej wpływająca na zapobieganie i zwalczanie fałszerstwu pieniędzy. Wyboru tego dokonało 55,8% badanych osób. Policję wskazało 52,5%, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego 48,6%, a pozostałe instytucje finansowe 34,2%.

W dziesiątym pytaniu poproszono o ocenę działalności służb i instytucji, zajmujących się zapobieganiem fałszerstwom i zwalczaniem przestępstw podrabiania i przerabiania znaków pieniężnych.

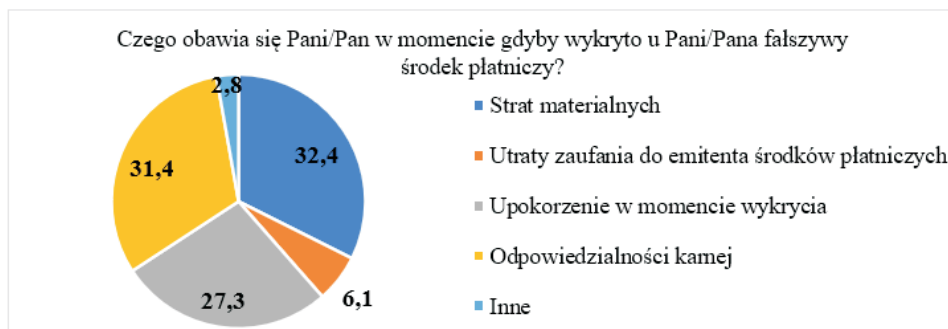

Wykres 10. Ocena działalności służb i instytucji

Źródło: Opracowanie własne

Większość ankietowanych nie ma zdania na ten temat – taką odpowiedź wskazało 46,8% osób. Skuteczność działalności służb i instytucji jest zadowalająca dla 30,9%, a tylko 9,4% ocenia ją wysoko.

Następne pytanie miało wskazać odczucia w momencie, kiedy u przeciętnego uczestnika obrotu gotówkowego zostanie wykryty fałszywy środek płatniczy.

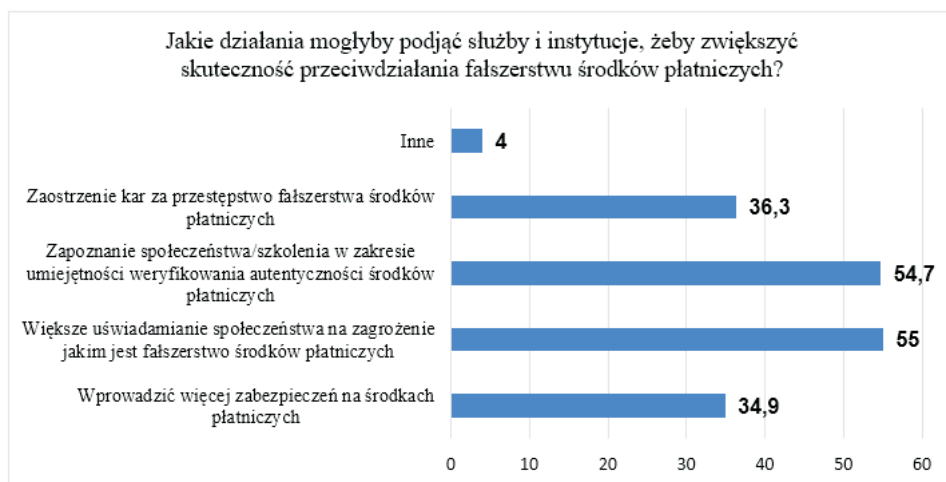
Wykres 11. Odczucia przy wykryciu fałszywego banknotu

Źródło: Opracowanie własne

Najwięcej obaw skierowanych jest w stronę strat materialnych i 32,4% badanych wskazało taki wariant odpowiedzi. Podobny poziom odczuć dotyczy odpowiedzialności karnej (31,4%) i trochę niżej, ale porównywalnie wysoko obawa ma związek z upokorzeniem w momencie wykrycia – takiego wyboru dokonało 27,3% ankietowanych. W tym pytaniu umożliwiono dokonania innego wyboru i z tej opcji skorzystało 2,8% badanych wskazując następujące odpowiedzi:

- Wyjaśniania skąd wziął się u mnie fałszywy banknot.
- Ogólnie obawiam się wszystkich wymienionych wariantów odpowiedzi.
- Wszystkich odpowiedzi i jeszcze niesprawiedliwości, że to mi się przytrafiło.
- Nie obawiam się, ponieważ sprawdzam otrzymane pieniądze.
- Jako zwykły posiadacz – niczego, ale dobrze, że z rynku „wypadnie” fałszywy banknot.
- Starałbym się przypomnieć, jak otrzymałem ten banknot i sprawdziłbym pozostałe.
- Niczego. Człowiek w dzisiejszych czasach oszukiwany jest w wielu sytuacjach.
- Straty czasu na wyjaśnienia i formalności z tym związane.

Ostatnie pytanie dotyczyło sugestii uczestników obrotu gotówkowego dotyczących zwiększenia skuteczności w walce z fałszerstwem pieniędzy

Wykres 12. Zwiększenie skuteczności w zapobieganiu fałszerstwom

Źródło: Opracowanie własne

Większość odpowiedzi wskazuje, że najlepszym działaniem jakie można by było podjąć jest uświadamianie społeczeństwa w zakresie umiejętności weryfikowania autentyczności środków płatniczych – 54,7% oraz uświadamianie na zagrożenie jakim jest fałszerstwo środków płatniczych – 55%. W pytaniu przy wariancie dotyczącym zaostrzenia kar wskazano obowiązujące kary za fałszerstwo tj. od 5-25 lat i od 1-10 za puszczanie w obieg i aż 36,3% badanych stwierdziło, że kary powinny zostać zaostrzone. Jako inne metody działania – w większości wskazano ograniczenie płatnością gotówką lub całkowite wycofanie płatności gotówkowej na rzecz płatności bezgotówkowej. Zasugerowano również, że w placówkach handlowych powinna być większa kontrola oraz że wszystkie wykryte fałszerstwa i metody podrabiania obowiązkowo ujawniane w mediach z podkreśleniem jakie kary grożą sprawcom tego przestępstwa.

Na koniec badania skierowano prośbę o uwagi lub komentarz to całego tematu fałszerstwa znaków pieniężnych i tego co jest z tym związane. Wypowiedzi głównie skupiły się na nieznanomości tematu, przede wszystkim ze względu na częste płatności w formie bezgotówkowej. Stwierdzono, że płatności obecnie są bezgotówkowe więc powinniśmy zapomnieć o zagrożeniach fałszerstwem. Jednak niektóre pytania skłoniły do zastanowienia się nad tą kwestią i przeanalizowania ewentualnych zagrożeń. Zwrócono również uwagę, że wszystkie zabezpieczenia na banknotach powinny być możliwe do rozpoznania przez każdego posiadacza. Tymczasem część z nich jest weryfikowania pod lampą UV lub w podczerwieni, których zdecydowana większość uczestników obiegu nie posiada i w związku z tym ogranicza to możliwość kompletnej kontroli banknotu.

Ankietowani uznali również, że jest to ważny temat szczególnie w dzisiejszych czasach. W sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, puszczanie w obieg, przez potencjalnego przeciwnika czy przestępców, fałszywych środków płatniczych może stanowić jedna z metod destabilizacji systemu finansowego.

Wnioski

Problem fałszerstwa opiera się na ścisłej korelacji pomiędzy emitentem pieniądza, placówkami czynnego obrotu gotówkowego tj. handlowymi bądź finansowymi, a organami ścigania. Emitent jako pierwsze ogniwo, które w głównej mierze ma za zadanie zapobieganie fałszerstwom jest odpowiedzialny za wysoką technologię i jakość zabezpieczeń. Punkty handlowe i usługowe to w zasadzie jedyne miejsca, w których podrobiony pieniądz zostaje ujawniony. Podróbka, która zostaje przekazana do analizy przez zespoły badawcze Narodowego Banku Polskiego daje możliwość wykrycia stosowanych przez fałszerzy metod co w następstwie skłania emitenta do opracowywania nowocześniejszych technik zabezpieczeń. Nie zbędna staje się współpraca organów ścigania z zespołami badawczymi NBP, których przedstawione analizy umożliwiają powiązywanie spraw i ściganie sprawców.

Dane statystyczne udostępniane przez Narodowy Bank Polski oraz Policję wskazują, że fałszerstwa pieniędzy występują i jako przestępstwo na szkodę jednostki jak również całego systemu finansowego stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Analizując udostępniane w corocznym raporcie NBP dane z wykrytych fałszyfikatów można zauważyć niewielki spadek, ale tak jak wspomniane zostało już wcześniej – może to być spowodowane wysoką jakością podróbek przez co mniejszą ich wykrywalnością.

Przeprowadzone badania określiły poziom świadomości społeczeństwa dotyczący zagrożenia fałszerstwem pieniędzy. Na ich podstawie stwierdzono, że uczestnicy obiegu gotówkowego w większości nie sprawdzają autentyczności otrzymywanych banknotów co ułatwia działania przestępcom. Tym samym potwierdziła się hipoteza, przyjęta na wstępnym etapie badań.

W tym kontekście ujawnia się pewna sprzeczność, ponieważ na podstawie badań większość ankietowanych zna przynajmniej podstawowe zabezpieczenia na znakach pieniężnych i potrafi je rozpoznać, a pomimo to przestępcom udaje się rozpowszechniać podrobione pieniądze. Prawdopodobny powód to najnowocześniejsze i idealnie odwzorowujące oryginał metody fałszowania. Według ankietowanych fałszerstwa dokonuje się poprzez drukowanie banknotów lub ich kopiowanie, brakuje więc znajomości dotyczących zaawansowania w metodach stosowanych przez fałszerzy.

Na podstawie danych z badania, w którym większość wskazała, że nigdy nie podważyła autentyczności otrzymanego banknotu ani również

w większości nie spotkała się z sytuacją, kiedy podważono autentyczność przekazywanych banknotów można stwierdzić, że kwestia fałszerstw nie narusza poczucia bezpieczeństwa odnoszącego się do ewentualnych zaburzeń w systemie finansowym. Jednak zdecydowana większość stwierdziła, że fałszerstwo pieniędzy w różnym stopniu, ale jest zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Spółeczeństwo nie zdaje sobie sprawy z powagi przestępstwa, które jest tematem niniejszej artykułu. Fałszerstwo ma na celu oszukanie pojedynczych osób, a w następstwie działając na szkodę gospodarczą oszukiwane jest państwo. Brak świadomości problemu zaburza czujność, ale w przypadku, gdy problem dotknąłby osobiście wskazano, że największa obawa to straty materialne i odpowiedzialność karna.

W związku z fałszerstwem środków płatniczych – podjęta zostanie jeszcze niejedna próba z różnym skutkiem. Właściwym wyjściem z tego problemu mogłoby być całkowite przejście na system płatności bezgotówkowej, ale karty płatnicze jako środek pieniężny również jest podrabiany za pomocą kopiowania. Skuteczność zdecydowanie mniejsza, ale pomysłowość fałszerzy jest niczym nieograniczona i to tylko kwestia czasu, aby kopiowanie kart płatniczych rozszerzyło się na skalę, jaka dotyczy fałszerstw banknotów.

BIBLIOGRAFIA

- [6] Creswell, J. W., Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane, Wyd. UJ, 2013.
- [7] Ćwiakalski, Z., 2006, Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi w: A. Zoll red. Kodeks karny. Część szczególna. Tom 3 Kraków.
- [8] Departament Emisyjno-Skarbcowy. Dostępne pod adresem https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/struktura/departamenty/emisyjno_skarbcowy.html [Dostęp: 5.05.2023].
- [9] Grzeszyk, Cz., Holeksa, M., 2006, Metody fałszowania banknotów w: Cz. Grzeszyk red. Kryminalistyczne badania pismo znawcze, Warszawa.
- [10] Hague P, Badania marketingowe – planowanie, metodologia i ocena wyników, Wyd. Onepress, Gliwice 2006.
- [11] Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie z dnia 20 kwietnia 1929 r. Art. 2.
- [12] Krok, E., Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 37/2015.
- [13] Malczyk, T., 2013, Fałszerstwa pieniędzy jak jedna z form przestępczości zorganizowanej. Zagrożenia i zwalczanie, w: W. Jasński, W. Mądrzejowski, K. Wiciak, Przestępczość zorganizowana. Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie. Ujęcie praktyczne, red. Wyd. Wolo, Szczytno.
- [14] Nowak, A., Malczyk, T., Nesterowicz, R., 2010, Zwalczanie fałszerstw pieniędzy, Wyd. WSPol, Szczytno.
- [15] Nader, P., 1996, Materiały dla kursu kasjerów walutowych, Poznań.

-
- [16] Podstawowe zadania Centralnego Biura Śledczego Policji. Dostępne pod adresem <https://cbsp.policja.pl/cbs/o-cbsp/podstawowe-zadania/9889,Podstawowe-zadania.html> [Dostęp: 5.05.2023].
- [17] Polak, którego podziwiałoby FBI. Dostępne pod adresem <https://www.youtube.com/watch?v=ctds-jUEoTk> [Dostęp: 5.05.2023].
- [18] Porozumienie Komendanta Głównego Policji i Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej (Dz.Urz.KGP.2004.11.58).
- [19] Rodzaje zabezpieczeń banknotów. Dostępne pod adresem <https://www.nbportal.pl/wiedza/numizmatyka/vademecum-kolekcjonera/zabezpieczenia-i-falszerstwa/rodzaje-zabezpieczen-banknotow> [Dostęp: 5.05.2023].
- [20] Sławik, K., 1979, Falszerstwa krajowych i obcych znaków pieniężnych w Polsce w latach 1973-1977, Departament Szkolenia i Doskonalenia zawodowego MSW, Warszawa.
- [21] Sprengel, B., 2012, Falszerstwa pieniędzy (banknotów i bilonu) oraz czeków i książeczek oszczędnościowych w Polsce w latach 1918-1939, Archiwum kryminologii, PAN, tom 23.
- [22] Ustawa o Narodowym Banku Polskim z dnia 29 sierpnia 1997 r. (Dz.U.2020.0.2027, Art. 32).
- [23] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks Karny* (Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553 Art. 310 par. 2).
- [24] Wasilewski, P., Witczak S., 2015 Metody fałszowania monet i banknotów, Kortowski Przegląd Prawniczy, 3/2015 Wyd. UWM, Olsztyn.
- [25] Zarządzenie prezesa NBP z dnia 31 sierpnia 1989 r. w sprawie zatrzymania fałszywych znaków pieniężnych.